

Патріотичне виховання як чинник формування психологічної стійкості особистості в умовах війни

Наталія Праховнік

Кандидат технічних наук, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
03056, просп. Берестейський, 37, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0821-2166>

Андрій Ковтун*

Кандидат технічних наук, старший викладач
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
03056, просп. Берестейський, 37, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4490-0484>

Оксана Ільчук

Кандидат технічних наук, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
03056, просп. Берестейський, 37, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6352-5320>

♦ **Анотація.** Метою дослідження було визначити вплив патріотичних установок на рівень резильєнтності та ситуативної тривожності студентів університетів у різних соціокультурних контекстах. Методологія дослідження охоплювала теоретичний аналіз, порівняльний метод та експеримент за участю 408 респондентів із чотирьох країн, а саме України, Сполучених Штатів Америки, Ізраїлю та Естонії. Патріотизм в Україні у 2022-2025 роках набув форми масового психологічного й поведінкового феномену, що виявлявся через залучення понад 80 % населення до благодійної діяльності, зростання частки регулярних донатів із 7 % до 25 %, а також щомісячні внески в мільярдних обсягах на підтримку оборони. У сукупності це свідчить про його інституціоналізацію та перехід до сталої моделі громадянської резильєнтності. Порівняльний аналіз показав, що в Україні патріотизм формується через волонтерство та соціальну мобілізацію, у США – через інституційну громадянську освіту, в Ізраїлі – через безпекову соціалізацію, в Естонії – через цифрову громадянську участь. Водночас усі ці моделі спрямовані на зміцнення громадянської згуртованості та відповідальності. Узагальнений аналіз трьох таблиць засвідчив, що на етапі попереднього тестування ($M \approx 3,10-3,42$) експериментальні й контрольні групи в Україні, США, Ізраїлі та Естонії мали майже однакові вихідні показники патріотичних установок, резильєнтності за шкалою CD-RISC-10 та ситуативної тривожності за шкалою STAI, що підтверджує їхню статистичну однорідність. Після інтервенції в експериментальних групах було зафіксовано вищі показники патріотичних установок ($M \approx 4,05-4,12$) і резильєнтності ($M \approx 4,15-4,22$), а також зниження рівня тривожності ($M \approx 2,78-2,85$), тоді як у контрольних групах зміни були мінімальними. Динамічні показники підтвердили ефективність програми: патріотичні установки зросли на $\Delta \approx +0,91-0,97$, резильєнтність – на $\Delta \approx +0,95-1,01$, а тривожність знизилася на $\Delta \approx -0,57$ до $-0,62$. Отримані результати обґрунтовують доцільність інтеграції практикоорієнтованого патріотичного виховання, навичок подолання

Пруклад цитування:

Prakhovnik, N., Kovtun A., & Ilchuk, O. (2026). Patriotic education as a factor in the development of psychological resilience in times of war. *The Bulletin of National Defence University of Ukraine*, 21(3), 75-86. doi: 10.33099/2617-6858-26-21-3-75-86.

Історія статті: Отримано: 19.01.2026; Доопрацьовано: 07.05.2026; Прийнято: 12.06.2026; Опубліковано: 24.06.2026

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

*Автор-кореспондент (andriikovtun1980@outlook.com)

стресу, цифрових інструментів та громадських ініціатив для зміцнення резильєнтності молоді, громадянської освіти й соціальної згуртованості

◆ **Ключові слова:** соціальна адаптація; державні стратегії; освітні програми; волонтерство; соціальний ефект

◆ Вступ

В умовах війни психологічна стійкість є одним із ключових чинників, що визначають здатність людини адаптуватися до стресових ситуацій, зберігати внутрішній баланс і ефективно функціонувати в умовах, коли під загрозою опиняються життя та безпека. Патріотичне виховання розглядається як суттєвий соціально-психологічний механізм, який формує систему цінностей, відчуття приналежності до своєї країни, почуття відповідальності та готовність до активної громадянської позиції. У процесі такого виховання зміцнюються внутрішні ресурси особистості, розвивається моральна стійкість і здатність протидіяти негативним інформаційно-психологічним впливам. Тому дослідження ролі патріотичного виховання у формуванні психологічної стійкості особистості в умовах воєнного часу набуває особливої актуальності, оскільки може в подальшому сприяти розвитку механізмів підтримки психічного здоров'я та соціальної адаптації населення в кризових ситуаціях. Патріотичне виховання розглядається як ключовий чинник розвитку внутрішніх ресурсів особистості, що підтримують психологічну рівновагу в контексті соціальних потрясінь і збройного конфлікту. У цьому контексті S. Alwi *et al.* (2023) досліджували процес інтерналізації патріотичних цінностей через освітні практики, зокрема через державний гімн як інструмент емоційно-ціннісного впливу. Автори проаналізували механізми формування громадянської ідентичності та довели, що систематичне патріотичне виховання сприяє зміцненню емоційної стабільності й соціальної згуртованості. Розвиток психологічної стійкості в контексті воєнних загроз також пов'язаний із рівнем морально-психологічної готовності суспільства. M. Şerban (2024) досліджував бойовий дух як структурний компонент бойового потенціалу, наголошуючи на його впливі на здатність індивідів витримувати тривалий стрес. У дослідженні аналізується взаємозв'язок між моральними установками, колективним переконанням і поведінковою ефективністю в кризових ситуаціях, що дозволяє розглядати патріотичні цінності як стабілізуючий чинник. Водночас очевидним є вплив політичної соціалізації на психологічний стан особистості. O. Jabali *et al.* (2024) досліджували зв'язок між політичною соціалізацією, рівнем психологічної стійкості та проявами посттравматичних реакцій. У цьому дослідженні аналізуються емпіричні дані, що демонструють, як залученість до суспільно-політичних процесів впливає на здатність особистості долати травматичні наслідки війни та зберігати психічну рівновагу.

Психологічна стійкість у ширшому суспільному контексті розглядається як комплексна система адаптивних ресурсів. S.C. Nouck (2024) досліджував

теоретичні підходи до формування суспільної резильєнтності в контексті загроз суверенітету, акцентуючи на ролі ціннісних орієнтирів та освітніх стратегій. Були проаналізовані концептуальні моделі розвитку внутрішньої стійкості, що поєднують психологічні та соціокультурні чинники. Вимір національної резильєнтності представлено в дослідженні S. Kimhi *et al.* (2024), яке оцінює рівень національної резильєнтності в контексті збройного конфлікту. Дослідники вивчали психологічні реакції населення та чинники, що підтримують відчуття єдності та здатність долати кризові ситуації, що опосередковано пов'язане з ефективністю патріотичних наративів. В контексті освітніх трансформацій у воєнний час V. Koval *et al.* (2024) проаналізували особливості психологічної просвіти в Україні, спрямованої на підтримку емоційної стабільності та соціальної адаптації. У дослідженні розглядаються педагогічні підходи, що сприяють розвитку стійкості через освітні практики та підтримку ціннісних орієнтацій. Подібні висновки підтверджуються D. Pustovoichenko *et al.* (2024), які розглядають виклики та рішення в галузі освіти в умовах воєнного часу. Аналізується роль освітнього середовища у підтримці психологічного балансу та розвитку адаптивних механізмів у здобувачів освіти. Підготовка педагогів до формування стійкості та інклюзивного середовища розглядається у дослідженні S. Sydoriv (2023), в якому аналізуються підходи до підготовки вчителів в умовах кризових змін. Дослідник вивчав педагогічні стратегії, спрямовані на розвиток емоційної стійкості учнів та соціальної підтримки. Інтеграцію психологічної та ідеологічної освіти висвітлюють X. Wang *et al.* (2025), аналізуючи поєднання ціннісного та освітнього компонентів у формуванні духовного розвитку особистості. Дослідження показало, що поєднання освітнього та психологічного підходів сприяє зміцненню внутрішньої стійкості. У дослідженні Z. Zhang (2024) розглядається регуляторна роль емоцій у міжнародних конфліктах і обґрунтовується значення патріотичного виховання як чинника, що знижує рівень деструктивних емоційних реакцій. Автор проаналізував теоретичні моделі емоційної регуляції, демонструючи їх зв'язок із формуванням особистісної стійкості в конфліктних ситуаціях.

Незважаючи на погляди, висловлені вищезазначеними авторами, в академічному дискурсі залишаються певні прогалини щодо комплексного визначення впливу патріотичного виховання на розвиток психологічної стійкості особистості в умовах воєнного часу. Недостатньо дослідженими залишаються механізми взаємодії ціннісних орієнтацій, громадянської ідентичності та

індивідуальних стратегій подолання стресу в кризових ситуаціях. Метою дослідження було визначити особливості патріотичних установок щодо рівня резильєнтності та ситуативної тривожності серед студентів. Завданнями дослідження були: проведення теоретичного аналізу наукових підходів до тлумачення патріотизму та його психологічних функцій; проведення порівняльного аналізу міжнародних відмінностей; визначення рівня патріотичних установок, резильєнтності та ситуативної тривожності серед студентів.

♦ Матеріали та методи

У дослідженні застосовувався змішаний дизайн із послідовною трьохетапною квазіекспериментальною структурою (теоретично-аналітичний, порівняльно-емпіричний та формувально-контрольний етапи) з використанням міжкrajінового порівняльного аналізу та вимірювань психологічних показників «до» і «після» втручання. На першому етапі було проведено теоретичний аналіз наукової літератури з питань патріотизму та його психологічних функцій. Були розглянуті такі механізми: психологічні механізми, колективна згуртованість, повсякденний патріотизм (поведінковий), альтруїзм/просоціальна мотивація, фінансова підтримка як форма патріотизму, інституціоналізація волонтерства, динаміка активності (адаптація), довіра як основа патріотизму та масштаб руху (соціальний ефект). Джерельну базу склали Т. Boyarchuk (2025), Ukraine volunteer statistics... (2025) та О. Zhuleniova (n.d.). Крім того, були досліджені такі джерела: І. Semeniuta (2025), How Ukrainians donated... (2025), More Ukrainians trust... (2025). Під час відбору джерел було встановлено критерії їх включення (актуальність, релевантність темі та аналітична цінність), а також обмежено часовий діапазон публікацій 2025 роком.

На другому етапі застосовувався порівняльний метод, у рамках якого було проведено аналіз українського досвіду патріотичного виховання в умовах воєнного часу – зокрема через освітні практики, волонтерський сектор та інформаційну політику – у порівнянні з міжнародними кейсами Сполучених Штатів Америки, Ізраїлю та Естонії. Порівняння проводилося за такими критеріями: типи державних та освітніх документів, форми та зміст патріотичних ініціатив, а також моделі формування громадянської ідентичності та відповідні психологічні механізми в контексті України, США, Ізраїлю та Естонії. Ці країни були відібрані для аналізу як репрезентативні моделі різних підходів до формування громадянської ідентичності та патріотичного виховання: воєнно-резильєнтна (Україна), демократично-інституційна (США), безпеково-мобілізаційна (Ізраїль) та цифрово-громадянська (Естонія). У дослідженні виокремлено особливості формування громадянської ідентичності, моделі патріотичного виховання та механізми підвищення психологічної стійкості населення. Україна аналізувалася через Law of Ukraine No. 2145-VIII (2017), концепцію Нової української школи

Ministry of Education and Science of Ukraine (2016), що відображає виховання патріотизму через освітні реформи та розвиток громадянських компетентностей. Сполучені Штати розглядалися через National Council for the Social Studies (n.d.) та J.L. Nolen (2025), що продемонстрували модель громадянської освіти через стандартизоване навчання та волонтерські програми. Ізраїль аналізувався через Ministry of Aliyah and Integration (2019), що формує патріотизм через безпекову соціалізацію та військову підготовку. Естонія розглядалася через Ministry of Education and Research of the Republic of Estonia (2022) та e-Estonia (n.d.), що відображають цифрову модель громадянської ідентичності та кіберрезильєнтності. Дані джерел включали нормативно-правові та освітні документи, державні програми, а також цифрові та волонтерські ініціативи з формування громадянської ідентичності та патріотизму в Україні, США, Ізраїлі та Естонії, що відображають різні моделі громадянської освіти.

У березні-квітні 2025 року було проведено пілотне дослідження в США, Ізраїлі, Естонії та Україні за участю 408 студентів віком 18-24 роки, відібраних відповідно до таких критеріїв включення (зарахування до закладів вищої освіти відповідних країн, вивчення гуманітарних і соціально-поведінкових дисциплін, добровільна інформована згода, відсутність медичних або психологічних обмежень, що впливають на участь у дослідженні) та критеріїв виключення (невідповідність віковим вимогам, неповна участь на всіх етапах дослідження, відмова від продовження участі) з рівномірним розподілом респондентів між експериментальними та контрольними групами в кожній країні на основі принципу випадкової стратифікації з урахуванням статі, курсу навчання та спеціальності; кореляційний аналіз використовувався для визначення зв'язку між рівнем патріотичних установок, резильєнтністю та мотиваційними показниками. На першому (діагностичному) етапі послідовно застосовувалися три інструменти: Шкала патріотичних установок (18 пунктів за шкалою Лікерта, що охоплює когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти), CD-RISC-10 (10-пунктова Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона) (резильєнтність) (Campbell-Sills & Stein, 2007) та Опитувальник ситуативної та особистісної тривожності (STAI). У рамках формувального етапу дослідження було реалізовано комплексне втручання, що включало освітньо-тренінгові програми з різної тематики залежно від країни (волонтерство та громадянські ініціативи в Україні, програми громадської навчальної служби та громадянської участі в США, навчання безпековій симуляції в Ізраїлі та модулі цифрового е-громадянства в Естонії), що проводилися з частотою 2-3 заняття на тиждень упродовж 6 тижнів; опитування та психодіагностичні методи застосовувалися англійською мовою, а в окремих випадках – у перекладі на офіційні мови країн-учасниць із процедурою зворотного перекладу для забезпечення еквівалентності вимірювань;

дослідження проводилося відповідно до міжнародних етичних стандартів Всесвітньої медичної асоціації (WMA, 2024) та було схвалене локальними етичними комітетами університетів-учасників із дотриманням вимог щодо інформованої згоди, добровільності участі та конфіденційності даних. Показники за шкалою патріотичних установок розраховувалися шляхом визначення середнього значення відповідей на 18 тверджень за шкалою Лікєрта з подальшою окремою агрегацією показників у межах когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів для розрахунку загального інтегрального індексу патріотичних установок. У кожній країні фіксувалися базові значення показників.

Другий (тренінговий) етап реалізовувався відповідно до стандартизованої структури, але з різним змістом залежно від країни: у США – участь у програмах громадської навчальної служби, AmeriCorps та модулів готовності Федерального агентства з управління надзвичайними ситуаціями (FEMA); в Ізраїлі – навчання безпековій симуляції та освітні модулі з цивільно-військового співробітництва Сил оборони Ізраїлю (IDF); в Естонії – програми Литовського стрілецького союзу та модулі кіберрезильєнтності у сфері електронного врядування; в Україні – волонтерські та громадянські освітні ініціативи, інтегровані в систему Нової української школи та програми громадянської освіти. Третій (контрольний) етап передбачав повторне застосування CD-RISC-10 та STAI з паралельним повторним вимірюванням рівня патріотичних установок за тією самою шкалою. Дані порівнювалися між першим і третім етапами в межах кожної країни. На аналітичному етапі дослідження використовувався рівень статистичної значущості $p < 0,05$, тест Шапіро-Вілка для перевірки нормальності розподілу даних, а також виявлення та аналіз викидів за допомогою бокс-плотів; для порівняння показників до та після експерименту застосовувався парний t -тест або критерій знакових рангів Вілкоксона (у разі ненормального розподілу), а для міжгрупових порівнянь – однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA), що забезпечило статистично обґрунтовану інтерпретацію отриманих результатів. На завершальному етапі методом узагальнення були сформульовані практичні рекомендації для освітніх і державних програм патріотичного виховання. Було акцентовано на інтеграції освітніх, соціально-комунікативних та психолого-педагогічних інструментів, спрямованих на формування стійкої громадянської позиції молоді в сучасному соціокультурному контексті.

◆ Результати

У сучасній науці патріотизм розглядається як багатовимірний конструкт, що поєднує емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти, пов'язані з ідентифікацією особистості зі своєю державою, культурою та спільнотою. З теоретичної точки зору представлено кілька ключових підходів. Соціально-психологічний підхід інтерпретує патріотизм як форму соціальної ідентичності,

що забезпечує відчуття приналежності до нації та формує «ми-ідентичність». У межах когнітивно-мотиваційного підходу патріотизм визначається як система переконань і цінностей, що регулює поведінку людини в ситуаціях загрози або соціальної нестабільності. Емоційно-ціннісний підхід наголошує на ролі любові до Батьківщини, гордості та емпатії до своїх співгромадян. Поведінковий підхід зосереджується на конкретних діях, зокрема участі в захисті держави, волонтерстві та громадянській активності (Lyanova & Issina, 2024). Психологічні функції патріотизму включають інтегративну (об'єднання суспільства), регулятивну (встановлення поведінкових норм), мотиваційну (спонукання до дій на благо держави) та захисну функцію, що особливо виявляється в кризові часи. Дослідження, проведені в період повномасштабної війни в Україні, свідчать про те, що патріотичні установки можуть слугувати психологічним ресурсом, пов'язаним із підвищеною стресостійкістю та відчуттям сенсу.

Патріотичні установки корелюють із психологічною адаптацією, хоча водночас можуть посилювати емоційний дистрес у воєнний час (Hamama-Raz *et al.*, 2022). Патріотичні установки впливають на психологічну адаптацію, посилюючи відчуття сенсу, соціальну підтримку та приналежність до спільноти, що допомагає людині швидше відновлюватися після стресових подій і зберігати внутрішню стійкість. Водночас у воєнний час надмірна емоційна залученість і постійне занепокоєння долею країни можуть посилювати тривожність, емоційне виснаження та зростання психологічного навантаження. Кореляція між патріотичним вихованням і резильєнтністю є ключовим фокусом сучасних досліджень. Резильєнтність визначається як здатність індивідів і суспільства адаптуватися до криз і зберігати функціональність в складних умовах. Українські дослідження підкреслюють, що психологічні ресурси, зокрема ідентичність, оптимізм і цінність державності, є основними чинниками підтримки резильєнтності населення в умовах воєнного часу (Reznikova & Korniiievskiy, 2024). Патріотичне виховання виступає механізмом формування колективної ідентичності, зміцнення відчуття єдності та підвищення готовності до подолання труднощів. Мотиваційний компонент патріотизму безпосередньо пов'язаний із готовністю до захисту держави. Психологічні дослідження демонструють, що патріотизм стимулює просоціальну поведінку, включаючи волонтерство та участь у громадянських ініціативах. Зокрема, під час війни значна частина українського населення долучилася до волонтерської діяльності, яка стала суттєвим елементом системи оборони країни. За даними F. Vincent (2025), близько 71 % громадян України були залучені до волонтерської роботи після 2022 року, що охоплювала як військову, так і гуманітарну допомогу. Це свідчить про трансформацію патріотизму в практичну форму громадянської участі.

Заслужовує на увагу досвід патріотичного виховання в Україні в умовах війни. Система освіти посилила

свій національно-патріотичний компонент через шкільні навчальні програми, інтеграцію історії поточної війни та участь учнів у волонтерських ініціативах і дистанційному навчанні. Освіта стала простором для виховання стійкості та адаптивності, де підтримка психологічного благополуччя учнів і педагогів займає центральне місце. В університетському середовищі активно впроваджуються моделі змішаного навчання та міжнародного співробітництва, що уможливають продовження освітнього процесу навіть в умовах руйнування інфраструктури (Makhortykh *et al.*, 2025). Волонтерський рух в Україні став одним із найпотужніших виявів патріотизму. Він виконує не лише матеріальну, а й психологічну функцію – а саме зниження відчуття безпорадності, підвищення самооцінки та формування відчуття контролю над ситуацією. Примітно, що волонтерство в умовах воєнного часу набуло системного характеру, охоплюючи гуманітарну допомогу, підтримку армії, медичні потреби та інформаційний супровід. A. Chudzicka-Czurała *et al.* (2023) встановили, що участь у таких ініціативах зміцнює соціальну згуртованість і

підвищує довіру до інститутів громадянського суспільства. Суттєвою у формуванні патріотичних установок виявилася інформаційна політика України під час війни. Активне використання цифрових платформ, соціальних мереж та офіційних каналів комунікації сприяло підтриманню високого рівня суспільної мобілізації та протидії дезінформації. M. Makhortykh *et al.* (2025) у своєму дослідженні медіадискурсу зафіксували різке зростання онлайн-активності українських політичних і державних акторів після 2022 року, спрямованої на консолідацію суспільства та підтримку оборонної резильєнтності. Таким чином, у сучасній психології патріотизм функціонує як складний інтегративний конструкт, що слугує цілям соціальної стабілізації, мотивації та психологічного захисту. Український досвід демонструє, що в умовах воєнного часу він набуває особливого значення як чинник резильєнтності суспільства та особистості. У Таблиці 1 узагальнено основні психологічні механізми патріотизму та проілюстровано їх ключові прояви в українському суспільстві під час війни 2022-2025 років.

Таблиця 1. Психологічні механізми патріотизму та їх прояви в Україні під час війни

Психологічний механізм	Сприятливі чинники	Дані	Форма прояву/ соціальний індикатор
Командний дух	Широка суспільна участь у наданні допомоги	86 % українців залучені до благодійності	Широка суспільна участь у волонтерстві
		62 % українців здійснювали донати або займалися волонтерством у 2025 році	Стала громадянська активність
Повсякденний патріотизм (поведінковий)	Регулярні донати як норма	Частка регулярних донатів зросла з 7 % до 25 %	Нормалізація фінансової підтримки армії
Альтруїзм/просоціальна мотивація	Допомога незнайомим людям	77 % допомагали незнайомим	Розширення меж «кола соціальної довіри»
Фінансова підтримка як форма патріотизму	Масові донати на армію	67 % здійснювали донати	Широка фінансова мобілізація суспільства
		≈2,95 млрд грн щомісячних донатів (2025)	Системна фінансова підтримка оборони
		32,47 млрд грн за 11 місяців 2025 року	Макроекономічний вплив громадянської участі
Інституціоналізація волонтерства	Зростання кількості організацій	107 000 НПО + 33 000 благодійних фондів	Розвиток структурованого громадянського суспільства
		≈11 800 офіційних волонтерів (2025)	Офіційна реєстрація волонтерів
Динаміка активності (адаптація)	Зміни інтенсивності підтримки	21 % скоротили участь, 14 % – збільшили Донати знизилися на 19 % у 2025 році	Поляризація рівнів залученості Ознаки втоми від затяжного конфлікту
Довіра як основа патріотизму	Довіра до волонтерів	Довіра зросла порівняно з довоєнним періодом	Зміцнення соціального капіталу
Масштаб руху (соціальний вплив)	Великі благодійні кампанії	77,7 млрд грн – United24	Державна міжнародна краудфандингова платформа
		26,2 млрд грн – «Повернись живим»	Суспільна підтримка військових
		1,97 млрд грн – Фонд Притули	Персоналізовані благодійні ініціативи

Джерело: складено авторами на основі *Philanthropy trends: Numbers...* (2025), *Ukraine volunteer statistics...* (2025), *I. Semeniuta* (2025), *How Ukrainians donated...* (2025), *More Ukrainians trust volunteers...* (2025), *T. Boyarchuk* (2025), *O. Zhuleniova* (n.d.)

Аналіз наведених даних свідчить про те, що волонтерський патріотизм в Україні в період 2022-2025 років має широку низову базу та високий рівень соціальної інклюзивності. Зокрема, залученість 86 % населення до благодійної діяльності та 62 % громадян, які безпосередньо здійснювали донати або займалися волонтерством у 2025 році, вказують на формування сталої моделі колективної солідарності. Показово, що 77 % респондентів повідомили про допомогу незнайомим людям, що свідчить про розширення соціальної довіри та трансформацію міжособистісних

відносин у кризові часи. Водночас зростання частки регулярних донатів із 7 % до 25 % відображає інституціоналізацію поведінкового патріотизму, де одноразові емоційні вчинки поступово трансформуються в систематичну практику громадянської активності. Фінансовий вимір волонтерства додатково підкреслює його структурний характер: щомісячні донати в обсязі близько 2,95 млрд грн і загальна сума 32,47 млрд грн за перші 11 місяців 2025 року демонструють макроекономічне значення громадянської активності. Водночас розвиток інституційної бази (107 000 організацій

громадянського суспільства, 33 000 благодійних фондів і близько 11 800 офіційних волонтерів) свідчить про перехід від стихійного волонтерства до структурованого громадянського сектору. Разом із тим динаміка участі (21 % скоротили свою активність, 14 % – збільшили, а загальне зниження донатів склало 19 %) відображає процес адаптаційної втоми, характерної для тривалих криз. Попри це, збереження високого рівня довіри до волонтерів та масштаб великих кампаній (United24: 77,7 млрд грн, «Повернись живим»: 26,2 млрд грн, Фонд Притули: 1,97 млрд грн) свідчать про стабільність патріотичної мотивації та її перехід у довгострокову інституційну форму соціальної підтримки. Кожна країна має унікальний підхід до виховання патріотизму та громадянської ідентичності,

сформований її історичним досвідом, політичною системою та масштабом безпекових викликів. Різні моделі акцентують на громадянській освіті, розвитку демократичної участі, безпековій соціалізації, колективній відповідальності та використанні цифрових технологій як інструментів залучення громадян до державних процесів. Патріотизм реалізується через освіту, соціальну залученість, інституційні механізми або цифрові сервіси; проте в усіх моделях він виконує спільну функцію – забезпечення соціальної згуртованості, виховання відповідальної громадянської позиції та підтримки суспільної резильєнтності. У Таблиці 2 узагальнено порівняльний аналіз ініціатив патріотичного виховання та відповідних психологічних механізмів у різних країнах, а саме в Україні, США, Ізраїлі та Естонії.

Таблиця 2. Порівняльний аналіз патріотичних ініціатив та їх психологічних механізмів (Україна, США, Ізраїль, Естонія)

Країна	Освітні та політичні документи	Ініціативи/практики	Значення моделі формування ідентичності
Україна	Law of Ukraine No. 2145-VIII (2017); Концепція Нової української школи; Концепція громадянської освіти	Інтеграція громадянської освіти на всіх рівнях освіти; широке волонтерство серед учнів і студентів; програми психологічної підтримки та тренінгів із розвитку стійкості	Розвиток воєнно-резильєнтної громадянської ідентичності, у якій патріотизм виявляється через активну участь, солідарність та здатність суспільства діяти в умовах загрози
США	Стандарти С3 Рамки для соціальних досліджень; національні стандарти громадянської освіти	AmeriCorps як схема волонтерської служби; громадські проєкти в школах	Розвиток демократично-інституційної ідентичності, зосередженої на правах людини, демократичній участі та соціальній відповідальності через інститути
Ізраїль	Національна програма громадянських студій; освітні стандарти з громадянської та безпекової освіти	IDF як ключовий інститут соціалізації; освітні програми армії; підготовка до кризових ситуацій	Розвиток безпеково-мобілізаційної ідентичності, у якій патріотизм пов'язаний із колективним захистом, дисципліною та постійною готовністю до загроз
Естонія	Національна навчальна програма базової освіти; Рамка цифрових компетентностей	e-Estonia (n.d.) як система цифрового громадянства; Kaitseliit як добровільні сили оборони; програми кіберосвіти	Розвиток цифрово-резильєнтної ідентичності, у якій патріотизм виявляється через цифрову участь, кібербезпеку та довіру до електронного урядування

Джерело: складено авторами на основі Ministry of Education and Science of Ukraine (2016), Ministry of Aliyah and Integration (2019), Ministry of Education and Research of the Republic of Estonia (2022), Ministry of Education and Science of Ukraine (2024), J.L. Nolen (2025), National Council for the Social Studies (n.d.)

Порівняльний аналіз виявляє принципові відмінності між підходами до виховання патріотизму в досліджуваних країнах, які визначаються різним історичним досвідом, рівнем безпекових загроз та інституційною структурою суспільства. Україна розвиває модель, у якій патріотична ідентичність формується в умовах війни та високої соціальної мобілізації, що робить ключовими практики взаємодопомоги, волонтерства та психологічної стійкості. США спираються на стабільне демократичне середовище, де громадянська свідомість формується через освітні стандарти та інституційно організовану участь у суспільному житті. Ізраїль демонструє модель, у якій патріотизм тісно пов'язаний із системою національної безпеки та ранньою соціалізацією в умовах постійного ризику. Естонія, своєю чергою, формує цифрову модель громадянськості, де участь у державних процесах

значною мірою відбувається через електронні сервіси та кіберінфраструктуру. Для України елементи всіх моделей є вкрай актуальними; проте особливу практичну цінність становлять досвід США у систематичній громадянській освіті через освітні платформи та волонтерські програми, а також досвід Естонії у цифровізації громадянської участі та формуванні довіри через цифрові сервіси. Водночас ізраїльський підхід є суттєвим як приклад психологічної підготовки суспільства до тривалих криз і виховання високого рівня колективної відповідальності. Інтеграція цих підходів зміцнить українське поєднання освітніх, цифрових та соціально-психологічних механізмів патріотичного виховання, формуючи більш стійку модель громадянської ідентичності в контексті воєнних викликів і повоєнного відновлення. У Таблиці 3 представлені результати попереднього тестування.

Таблиця 3. Результати попереднього тестування

Країна	Група	Патріотичні установки ($M \pm SD$)	CD-RISC-10 (резильєнтність) ($M \pm SD$)	STAI (тривожність) ($M \pm SD$)
Україна	КГ	3,10 $\pm$ 0,82	3,18 $\pm$ 0,80	3,40 $\pm$ 0,82
	ЕГ	3,12 $\pm$ 0,81	3,20 $\pm$ 0,81	3,42 $\pm$ 0,81

Таблиця 3. Продовження

Країна	Група	Патріотичні установки ($M \pm SD$)	CD-RISC-10 (резильєнтність) ($M \pm SD$)	STAI (тривожність) ($M \pm SD$)
США	КГ	3,15 $\pm$ 0,83	3,22 $\pm$ 0,79	3,38 $\pm$ 0,83
	ЕГ	3,14 $\pm$ 0,80	3,21 $\pm$ 0,80	3,41 $\pm$ 0,80
Ізраїль	КГ	3,18 $\pm$ 0,79	3,19 $\pm$ 0,78	3,39 $\pm$ 0,82
	ЕГ	3,20 $\pm$ 0,80	3,23 $\pm$ 0,79	3,40 $\pm$ 0,81
Естонія	КГ	3,11 $\pm$ 0,82	3,17 $\pm$ 0,80	3,37 $\pm$ 0,81
	ЕГ	3,13 $\pm$ 0,81	3,21 $\pm$ 0,81	3,41 $\pm$ 0,80

Джерело: складено авторами

Результати попереднього тестування в Таблиці 3 продемонстрували загалом подібні базові значення між експериментальними та контрольними групами в усіх країнах, що підтверджує їх порівнянність до проведення втручання: рівень патріотичних установок коливався від $M \approx 3,10$ до 3,20, резильєнтність

(CD-RISC-10) $M \approx 3,17$ -3,23, а ситуативна тривожність (STAI) $M \approx 3,37$ -3,42; незначні відмінності між групами ($\Delta M \leq 0,03$ -0,05) не були статистично значущими та вказували на однорідність вибірки до проведення експериментального втручання. Результати підсумкового тестування узагальнено в Таблиці 4.

Таблиця 4. Результати підсумкового тестування

Країна	Група	Патріотичні установки ($M \pm SD$)	CD-RISC-10 (резильєнтність) ($M \pm SD$)	STAI (тривожність) ($M \pm SD$)
Україна	КГ	3,22 $\pm$ 0,80	3,28 $\pm$ 0,78	3,35 $\pm$ 0,80
	ЕГ	4,08 $\pm$ 0,75	4,15 $\pm$ 0,74	2,85 $\pm$ 0,76
США	КГ	3,25 $\pm$ 0,81	3,30 $\pm$ 0,78	3,33 $\pm$ 0,81
	ЕГ	4,05 $\pm$ 0,76	4,18 $\pm$ 0,73	2,80 $\pm$ 0,75
Ізраїль	КГ	3,30 $\pm$ 0,78	3,27 $\pm$ 0,77	3,34 $\pm$ 0,80
	ЕГ	4,12 $\pm$ 0,74	4,20 $\pm$ 0,72	2,78 $\pm$ 0,74
Естонія	КГ	3,23 $\pm$ 0,80	3,29 $\pm$ 0,78	3,32 $\pm$ 0,79
	ЕГ	4,10 $\pm$ 0,75	4,22 $\pm$ 0,73	2,82 $\pm$ 0,75

Джерело: складено авторами

Результати підсумкового тестування в Таблиці 4 засвідчили зростання показників в експериментальних групах усіх країн порівняно з контрольними; зокрема, рівень патріотичних установок підвищився до $M \approx 4,05$ -4,12, а резильєнтність (CD-RISC-10) – до $M \approx 4,15$ -4,22, тоді як показники ситуативної тривожності (STAI) знизилися до $M \approx 2,78$ -2,85, що вказує на

позитивний ефект втручання; у контрольних групах зміни були мінімальними ($M \approx 3,22$ -3,30 для патріотичних установок, $M \approx 3,27$ -3,30 для резильєнтності та $M \approx 3,32$ -3,35 для тривожності), що підтверджує відсутність суттєвого ефекту без спеціально організованої програми. Результати за шкалами представлено в Таблиці 5.

Таблиця 5. Результати за шкалами

Країна	Група	Δ Патріотичні установки	Δ CD-RISC-10 (резильєнтність)	Δ STAI (тривожність)
Україна	КГ	0,12	0,10	-0,05
	ЕГ	0,96	0,95	-0,57
США	КГ	0,10	0,08	-0,05
	ЕГ	0,91	0,97	-0,61
Ізраїль	КГ	0,12	0,08	-0,05
	ЕГ	0,92	0,97	-0,62
Естонія	КГ	0,12	0,12	-0,05
	ЕГ	0,97	1,01	-0,59

Джерело: складено авторами

Результати Таблиці 5 свідчать про те, що в експериментальних групах усіх країн спостерігалися значно більші позитивні зміни порівняно з контрольними групами: приріст патріотичних установок становив $\Delta \approx +0,91$ -0,97, резильєнтності (CD-RISC-10) – $\Delta \approx +0,95$ -1,01, а зниження ситуативної тривожності (STAI) – $\Delta \approx$ від -0,57 до -0,62; тоді як у контрольних групах зміни були мінімальними ($\Delta \approx +0,10$ -0,12 для

позитивних показників і лише -0,05 для тривожності), що підтверджує статистично значущий ефект експериментального втручання. Практичні рекомендації, сформульовані за результатами дослідження, передбачали реалізацію комплексу освітніх, соціальних і психологічних заходів, спрямованих на формування міцних патріотичних цінностей, підвищення резильєнтності та зниження рівня тривожності серед студентів. Зокрема,

акцент робився на організації регулярних волонтерських програм із чітко структурованими завданнями, що включали участь у гуманітарних ініціативах, підтримку соціально вразливих груп, допомогу внутрішньо переміщеним особам та залучення до проєктів місцевих громад. Така діяльність забезпечувала набуття практичного досвіду соціальної відповідальності, розвиток емпатії та виховання колективної згуртованості як суттєвого психологічного механізму патріотизму.

Другий компонент передбачав запровадження регулярних тренінгів із психологічної резильєнтності, що проводилися у форматі інтерактивних занять із використанням технік когнітивно-поведінкової регуляції. Ці заняття зосереджувалися на техніках управління стресом (дихальні вправи, методи релаксації), розвитку емоційної саморегуляції та навичках когнітивного переосмислення складних або кризових ситуацій. Також необхідним є розвиток здатності розпізнавати емоційні реакції та формувати адаптивні поведінкові стратегії в умовах невизначеності, що безпосередньо сприяло зниженню рівня тривожності. Третій підхід передбачав використання симуляційно-орієнтованих освітніх технологій, у рамках яких студенти залучалися до моделювання реальних соціальних і громадянських ситуацій. Це включало розгляд етичних дилем, прийняття рішень у конфліктних ситуаціях, розподіл ролей у командній динаміці та подальший аналіз наслідків прийнятих рішень. Цей підхід поєднував теоретичні знання з практичним досвідом, сприяючи формуванню навичок аргументованого прийняття рішень і відповідальної поведінки. Крім того, рекомендувалося активне використання цифрових освітніх платформ, що включали інтерактивні кейси, відеосценарії, онлайн-дискусії та рефлексивні завдання. Це забезпечувало безперервність навчального процесу, підвищувало залученість студентів і сприяло розвитку критичного мислення в цифровому середовищі. Разом узяті, реалізація цих заходів створила інтегровану модель патріотичного виховання, що поєднувала соціальну практику, психологічну підтримку та цифрове навчання, яка виявилася ефективною у підвищенні резильєнтності та зниженні тривожності серед студентів.

◆ Обговорення

Патріотичне виховання формує відчуття приналежності до спільноти, що зміцнює психологічну стійкість особистості в умовах воєнної загрози. Це узгоджується з М. Arif *et al.* (2023), у дослідженні яких окреслено шляхи зміцнення патріотизму в освітньому середовищі та продемонстровано роль ціннісно-орієнтованого навчання у розвитку відповідальності й дисципліни. У дослідженні описано, як систематичне культивування відчуття приналежності посилює внутрішню готовність молоді долати труднощі. Підготовка молодого покоління в дусі військово-патріотичних цінностей сприяє розвитку резильєнтності та готовності діяти в кризових ситуаціях, що узгоджується з К. Azamat (2023).

Дослідник наголосив на важливості військово-патріотичного виховання для суспільного розвитку та становлення молоді. У статті зазначається, що таке виховання формує дисциплінованість, цілеспрямованість і здатність протистояти зовнішнім викликам. Психологічна стійкість у воєнний час спирається не лише на цінності, а й на розвиток особистісних якостей – таких як самоконтроль і витривалість. Це твердження знайшло відображення також у роботі S. Breen & S. Cotterill (2025). Дослідження присвячено психологічним рисам, що забезпечують успіх операторів спецпризначення. Воно демонструє, що емоційна регуляція, резильєнтність і здатність діяти під тиском складають основу стійкої поведінки в екстремальних умовах. Громадянська освіта, побудована на патріотичних цінностях, виховує відповідальне ставлення до суспільства та підвищує особистісну адаптивність – це питання порушується також у роботі S. Chen (2024). Автор розглянув концепцію громадянської освіти крізь призму переходу від індивідуальної самовпевненості до соціальної відповідальності. Дослідження показало, що виховання громадянської зрілості підвищує готовність особистості конструктивно реагувати на суспільні кризи.

Патріотичні культурні практики сприяють емоційному благополуччю та допомагають людям долати наслідки війни. За результатами підсумкового тестування, в експериментальних групах зафіксовано суттєве покращення за всіма показниками: патріотичні установки зросли до $M \approx 4,05-4,12$, резильєнтність – до $M \approx 4,15-4,22$, а тривожність знизилася до $M \approx 2,78-2,85$. На відміну від цього, в контрольних групах рівень змін залишався мінімальним і коливався відповідно між $M \approx 3,22-3,30$ та $M \approx 3,27-3,35$. Це узгоджується з J.N. Clark (2023), який розглядає роль музики та звукового середовища під час війни в Україні. Показано, що музика підтримує надію, зміцнює солідарність і сприяє психологічному відновленню людей. Збереження базових умов дитинства під час війни підтримує внутрішню стійкість дітей та знижує рівень травматизації. Результати дослідження в експериментальних групах засвідчили зростання патріотичних установок до $M \approx 4,05-4,12$ і резильєнтності до $M \approx 4,15-4,22$, а також зниження рівня тривожності до $M \approx 2,78-2,85$. У контрольних групах зміни були незначними: показники залишалися на рівні $M \approx 3,22-3,30$ за позитивними шкалами та $M \approx 3,27-3,35$ – для тривожності. Це також висвітлюється в дослідженні A. Glos (2025), у якому авторка проаналізувала значення права дітей на гру в контексті воєнних подій. Можливість гратися підтримує емоційну стабільність, відчуття безпеки та здатність дітей адаптуватися до загроз. Осмислення теми війни та миру у підготовці педагогів сприяє формуванню стабільних ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів. Це узгоджується з висновками G. Gursel-Bilgin *et al.* (2023) та A.E. Fernandez-Osorio & S. Upadhyaya (2025). У дослідженні вивчаються уявлення майбутніх педагогів про війну, мир і освіту для

миру. Критичне осмислення конфліктів формує відчуття відповідальності та здатність підтримувати інших у кризові часи. Перемога в тривалих конфліктах залежить від моральної стійкості та згуртованості спільноти. Були визначені багатовимірні чинники успішного керівництва в нерегулярній війні, що демонструють: бойовий дух, довіра та спільні цінності зміцнюють стійкість групи в умовах тривалого конфлікту.

Збройні конфлікти підкреслюють важливість психологічної стійкості як ресурсу для збереження особистісного функціонування. Це узгоджується з висновками M.S. Iancu (2024). У статті розглядається психологічний вимір резильєнтності на прикладах конфліктів в Україні та Ізраїлі. У дослідженні описано, що здатність адаптуватися до загроз і зберігати мотивацію визначає ефективність подолання криз. Патріотичне виховання впливає на емоційні реакції молоді та зміцнює їхній зв'язок із державою. Це висвітлено в дослідженні W. Li (2024), у якому автор вивчав афективні реакції студентів на патріотичне виховання. Позитивна емоційна залученість сприяє розвитку впевненості, солідарності та психологічної стійкості. Раціонально структуроване патріотичне виховання сприяє моральній зрілості та зміцнює психологічну стійкість у кризах. Це корелює з дослідженням J.C. Lin & L. Jackson (2023). У своєму дослідженні автори представляють патріотизм як складову морального виховання та обґрунтовують необхідність його збалансованої інтеграції в освітній процес. Доведено, що поєднання моральних і громадянських цінностей підтримує відповідальну поведінку та здатність долати труднощі. Повоєнне відновлення молоді залежить від розвитку внутрішніх ресурсів, психічного здоров'я та доступу до освіти. N. Mayengo *et al.* (2025) також порушили питання переходу молоді до професійної самореалізації в постконфліктних суспільствах. Дослідження показало, що психологічне благополуччя та освітня підтримка зміцнюють резильєнтність молодого покоління та його готовність до самостійного життя. Інформаційна безпека є складовою психологічної стійкості особистості в умовах воєнного часу. Це узгоджується з висновками D. Mider & M. Żółtowski (2025), які проаналізували чинники, що сприяють стійкості населення до дезінформації, та способи протидії маніпулятивним впливам. Критичне мислення, громадянська свідомість і довіра до суспільних інституцій пом'якшують деструктивний вплив пропаганди.

Солідарність і взаємопідтримка між людьми зміцнюють колективну та індивідуальну стійкість у воєнний час. Це підтверджується L. Morska *et al.* (2024). У дослідженні розглядаються листи поляків до українців як форма суспільного відгуку на війну. Описано, що емпатія, взаємодопомога та моральна підтримка зміцнюють психологічні ресурси спільноти. Національна культурна спадщина є ефективним засобом патріотичного виховання та розвитку емоційної стійкості молоді. Це простежується в дослідженні N. Musayev (2023). У статті висвітлюється народна музична спадщина як

інструмент виховання студентів у дусі патріотизму. Звернення до культурних символів виховує гордість за свій народ, єдність і внутрішню стійкість. Патріотичне виховання впливає на формування соціальних установок і поведінкових патернів громадян. S.L. Perry *et al.* (2023) також підтримують цю думку, аналізуючи підтримку обов'язкового патріотичного виховання в школах крізь призму ідеологічних переконань. Освітні практики здатні впливати на громадянську мобілізацію та ставлення до суспільних процесів. Мистецтво воєнного часу може зміцнювати національну ідентичність і підтримувати психологічну стійкість молоді. Це відображено в дослідженні T. Zhang (2024), у якому досліджується вплив гравюр часів Антияпонської війни на духовну ідентичність молоді. Художні зображення історичних випробувань підсилюють відчуття єдності та готовності долати труднощі. Державна освітня політика може слугувати механізмом системного розвитку патріотичних цінностей і громадянської свідомості. Це узгоджується з поглядами E. Vickers (2023) та A. Weckman (2026). У роботі розглядається роль патріотизму в шкільній навчальній програмі та його вплив на колективну пам'ять учнів. Навчальна програма формує уявлення молоді про державу, спільноту та громадянський обов'язок. Відчуття приналежності до ширшої спільноти зміцнює готовність суспільства надавати взаємну підтримку в умовах воєнного часу. Досліджується зв'язок між відчуттям єдності та підтримкою військової допомоги союзникам. Солідарність і спільна ідентичність зміцнюють згуртованість і стійкість населення. Здатність протистояти психологічному тиску противника є невід'ємним компонентом особистісної стійкості під час війни. Це логічно узгоджується з G. Weimann & D. Weimann-Saks (2024). Висвітлюються методи подолання психологічної війни під час конфлікту в Газі. Інформаційна грамотність, емоційна регуляція та соціальна підтримка зменшують деструктивний вплив ворожих кампаній. Таким чином, патріотичне виховання постає як ефективний чинник формування психологічної стійкості, оскільки сприяє розвитку громадянської свідомості, внутрішньої згуртованості, моральної стійкості та готовності долати кризи. Поєднання ціннісно-орієнтованої освіти, культурної пам'яті, інформаційної грамотності та соціальної підтримки зміцнює адаптивні ресурси особистості й суспільства в умовах воєнного часу.

✦ Висновки

У період з 2022 по 2025 рік патріотизм в Україні сформувався як стійкий психологічний феномен, що поєднує високий рівень громадянської активності з фінансовою підтримкою оборонних зусиль. Дані свідчать про те, що 86 % населення були залучені до благодійної діяльності, а 62 % – до донатів або волонтерства, що відображає розвиток колективного відчуття єдності. Частка регулярних донатів зросла з 7 % до 25 %, а щомісячні внески досягли близько 2,95 млрд грн, демонструючи інституціоналізацію поведінкового патріотизму.

Понад 107 000 організацій і масштабні кампанії, такі як United24, підтверджують структурний характер цього руху. Попри часткове зниження активності, збереження високого рівня довіри та резильєнтність суспільства залишаються незмінними. Порівняльний аналіз показав, що підходи до виховання патріотизму суттєво різняться залежно від країни – відповідно до її історичних обставин, рівня безпекових викликів та розвитку інститутів. В Україні домінуюча модель зосереджена на соціальній мобілізації та практичній участі громадян у подоланні криз. США характеризуються стабільною системою громадянської освіти та інституційної участі, що виховує демократичну відповідальність. Ізраїль демонструє безпеково-орієнтовану модель із високим рівнем колективної готовності, тоді як Естонія розвиває цифрову модель громадянської ідентичності з акцентом на електронній взаємодії з державою. Спільною рисою є зосередженість на зміцненні соціальної згуртованості та громадянської відповідальності.

Отримані результати підкреслюють цінність поєднання освітніх, цифрових та соціально-психологічних підходів для підвищення ефективності патріотичного виховання. Загалом одержані результати наочно продемонстрували чіткий ефект від експериментального втручання, оскільки в експериментальних групах усіх країн спостерігалось суттєве зростання рівня патріотичних установок – приблизно від $M \approx 3,12-3,20$ до $M \approx 4,05-4,12$, а також підвищення резильєнтності (CD-RISC-10) від $M \approx 3,20-3,23$ до $M \approx 4,15-4,22$ та одночасне зниження ситуативної тривожності (STAI) від $M \approx 3,40-3,42$ до $M \approx 2,78-2,85$, що вказує на позитивну динаміку психологічної адаптації та ціннісних орієнтацій. На противагу цьому, в контрольних групах зміни залишалися мінімальними та статистично незначущими: показники патріотичних установок і резильєнтності зросли лише

до $M \approx 3,22-3,30$ та $M \approx 3,27-3,30$ відповідно, тоді як рівень тривожності знизився не більше ніж до $M \approx 3,32-3,35$, що підтверджує відсутність будь-якого суттєвого ефекту без цілеспрямованого втручання. Таким чином, порівняльний аналіз результатів попереднього та підсумкового тестувань і динамічних змін ($\Delta \approx +0,91-1,01$ для позитивних показників та $\Delta \approx$ від $-0,57$ до $-0,62$ для тривожності в експериментальних групах) засвідчив статистично та змістовно значущий ефект програми на розвиток психологічної стійкості та патріотичних установок. У дослідженні рекомендується реалізація комплексної програми, що поєднує волонтерську діяльність, психологічні тренінги та симуляційно-орієнтовані освітні технології з метою формування міцних патріотичних цінностей, підвищення резильєнтності та зниження рівня тривожності серед студентів. Такі заходи спрямовані на розвиток соціальної відповідальності й колективної згуртованості через участь у практичних громадських ініціативах, формування навичок емоційної саморегуляції та стресостійкості, а також удосконалення здатності до критичного мислення й обґрунтованого прийняття рішень у змодельованих етичних і соціальних ситуаціях. Перспективи подальших досліджень передбачають розширення вікового діапазону вибірки та аналіз довгострокового впливу патріотичних установок на психологічну стійкість у постконфліктний період.

◆ Подяку

Немає.

◆ Фінансування

Немає.

◆ Конфлікт інтересів

Немає.

◆ Джерела

- [1] Alwi, S., Iqbal, M., & Nabihah, N.H. (2023). Educational psychology: Patriotism and educative internalization through the national anthem. *Pulpit of Knowledge*, 28(2), 339-349. doi: 10.23887/mi.v28i2.59074.
- [2] Arif, M., Aziz, M.K.N.B.A., Harun, M., & Ma'arif, M.A. (2023). Strengthening the sense of patriotism in Madrasah Ibtidaiyah, Indonesia based on the Islamic boarding school system. *Tafkir: Interdisciplinary Journal of Islamic Education*, 4(1). doi: 10.31538/tijie.v4i1.226.
- [3] Azamat, K. (2023). *The role and importance of training the young generation in military patriotism in the life of society*. *European Scholar Journal*, 4(4), 96-98.
- [4] Boyarchuk, T. (2025). *The number of officially registered volunteers in Ukraine has increased: Almost 11,800*. Retrieved from https://lb.ua/society/2025/12/05/710259_ukrayini_zbilshilasya_kilkist.html.
- [5] Breen, S., & Cotterill, S. (2025). An exploration of the psychological traits deemed crucial for success in UK special forces operators. *Behavioral Sciences*, 15(9), article number 1194. doi: 10.3390/bs15091194.
- [6] Campbell-Sills, L., & Stein, M.B. (2007). Psychometric analysis and refinement of the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC): Validation of a 10-item measure of resilience. *Journal of Traumatic Stress*, 20(6), 1019-1028. doi: 10.1002/jts.20271.
- [7] Chen, S. (2024). From confident subject to humble citizen: Reimagining citizenship education in contemporary China. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 45(1), 42-57. doi: 10.1080/01596306.2023.2230926.
- [8] Chudzicka-Czupala, A., Chiang, S.-K., Tan, C.M., Hapon, N., Żywiołek-Szeja, M., Karamushka, L., Paliga, M., Dubniak, Z., McIntyre, R.S., & Ho, R. (2023). Association between mental health, psychological characteristics, and motivational functions of volunteerism among Polish and Ukrainian volunteers during the Russo-Ukrainian War. *Scientific Reports*, 13, article number 20725. doi: 10.1038/s41598-023-47840-z.

- [9] Clark, J.N. (2023). Music, resilience and “soundscaping”: Some reflections on the war in Ukraine. *Cultural Sociology*, 18(1), 150-170. doi: [10.1177/17499755231151216](https://doi.org/10.1177/17499755231151216).
- [10] e-Estonia. (n.d.). Retrieved from <https://e-estonia.com/>.
- [11] Fernandez-Osorio, A.E., & Upadhyaya, S. (2025). The anatomy of victory in irregular warfare: A multidimensional framework for command. *Small Wars & Insurgencies*. doi: [10.1080/09592318.2025.2604802](https://doi.org/10.1080/09592318.2025.2604802).
- [12] Glos, A. (2025). Children’s right to play in times of war. *Bioethics*, 39(1), 26-40. doi: [10.1111/bioe.13232](https://doi.org/10.1111/bioe.13232).
- [13] Gursel-Bilgin, G., Erden-Basaran, O., & Flinders, D.J. (2023). Turkish pre-service teachers’ understandings of war, peace, and peace education. *International Journal of Educational Research*, 117, article number 102112. doi: [10.1016/j.ijer.2022.102112](https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102112).
- [14] Hamama-Raz, Y., Goodwin, R., Leshem, E., & Ben-Ezra, M. (2022). Can patriotism be a protective factor for symptoms of post-traumatic stress disorder? The case of the Russia-Ukraine 2022 war. *Journal of Psychiatric Research*, 155, 100-103. doi: [10.1016/j.jpsychires.2022.08.016](https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2022.08.016).
- [15] Houck, S.C. (2024). Building psychological resilience to defend sovereignty: Theoretical insights for Mongolia. *Frontiers in Social Psychology*, 2, article number 1409730. doi: [10.3389/frsps.2024.1409730](https://doi.org/10.3389/frsps.2024.1409730).
- [16] How Ukrainians donated in 2025: New study published. (2025). Retrieved from <https://marketer.ua/ua/how-ukrainians-donated-in-2025-new-study-published/>.
- [17] Iancu, M.S. (2024). [The psychological dimension of resilience in the Ukraine and Israel conflicts](#). *Annals of the Academy of Romanian Scientists Series on Military Sciences*, 16(2), 70-82.
- [18] Jabali, O., Khalili, F., & Jabali, S. (2024). Political socialization and its impact on psychological resilience and PTSD among individuals engaged with Israeli occupation forces on Mount Sabih. *European Journal of Trauma & Dissociation*, 8(2), article number 100413. doi: [10.1016/j.ejtd.2024.100413](https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2024.100413).
- [19] Kimhi, S., Marciano, H., Eshel, Y., & Adini, B. (2024). Measuring national resilience: Israel in the first week of the Gaza war. *International Journal of Intercultural Relations*, 102, article number 102018. doi: [10.1016/j.ijintrel.2024.102018](https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2024.102018).
- [20] Koval, V., Burlakova, I., Sheviakov, O., & Kondes, T. (2024). Features of psychological education in Ukraine during the war and post-war recovery. *Pedagogy and Education Management Review*, 4(18), 76-86. doi: [10.36690/2733-2039-2024-4-76-86](https://doi.org/10.36690/2733-2039-2024-4-76-86).
- [21] Law of Ukraine No. 2145-VIII “On Education”. (2017, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2145-19#Text>.
- [22] Li, W. (2024). Patriotic education in China and students’ affective responses. *British Journal of Sociology of Education*, 45(7-8), 1093-1107. doi: [10.1080/01425692.2024.2397638](https://doi.org/10.1080/01425692.2024.2397638).
- [23] Lin, J.C., & Jackson, L. (2023). Patriotism in moral education: Toward a rational approach in China. *Journal of Moral Education*, 52(3), 343-361. doi: [10.1080/03057240.2022.2136148](https://doi.org/10.1080/03057240.2022.2136148).
- [24] Lyanova, T., & Issina, G. (2024). On the issue of defining the concept of “national identity”: The history of formation. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2, 40-45. doi: [10.29013/EJHSS-24-2-40-45](https://doi.org/10.29013/EJHSS-24-2-40-45).
- [25] Makhortykh, M., Kulichkina, A., & Maikovska, K. (2025). Evolution of wartime discourse on Telegram: A comparative study of Ukrainian and Russian policymakers’ communication before and after Russia’s full-scale invasion of Ukraine. *arXiv*. doi: [10.48550/arXiv.2510.11746](https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.11746).
- [26] Mayengo, N., Namusoke, J., Kibedi, H., & Amone-P’Olak, K. (2025). Education-to-work transition among the youth in post-conflict settings: A review of the roles of individual agency, mental health, and psychosocial well-being. *Social Sciences*, 14(7), article number 400. doi: [10.3390/socsci14070400](https://doi.org/10.3390/socsci14070400).
- [27] Mider, D., & Żółtowski, M. (2025). Correlates of poles’ resilience to disinformation – opinions and countermeasures. *Democracy and Security*. doi: [10.1080/17419166.2025.2525756](https://doi.org/10.1080/17419166.2025.2525756).
- [28] Ministry of Aliyah and Integration. (2019). [Education: 8th edition](#). Jerusalem: The Publications Department Ministry of Aliyah and Integration.
- [29] Ministry of Education and Research of the Republic of Estonia. (2022). *National curricula*. Retrieved from <https://www.hm.ee/en/national-curricula>.
- [30] Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). [The New Ukrainian School: Conceptual principles of secondary school reform](#). Kyiv: MESU.
- [31] Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). *Strategy of strengthening of Ukrainian national and civic identity for the period until 2030*. Retrieved from <https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Docs/2024/news/STRATEGY.pdf>.
- [32] More Ukrainians trust volunteers and public organizations than before 2022 – study. (2025). Retrieved from <https://zmina.info/news/volonteram-ta-gromadskym-organizacziyam-doviryaye-bilshe-ukrayincziv-nizh-do-2022-roku-doslidzhennya/>.
- [33] Morska, L., Fabiš, A., & Gierszewski, D. (2024). Learning in crisis: The war related perspective of poles’ epistolary narratives to Ukrainians. *Cogent Arts & Humanities*, 11(1), article number 2393512. doi: [10.1080/23311983.2024.2393512](https://doi.org/10.1080/23311983.2024.2393512).
- [34] Musayev, N. (2023). [Uzbek folk music heritage is a tool for educating students in the spirit of patriotism](#). *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 12, 144-150.

- [35] National Council for the Social Studies. (n.d.). *College, career, and civic life: C3 framework for social studies state standards*. Silver Spring, MD: NCSS.
- [36] Nolen, J.L. (2025). *AmeriCorps*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/AmeriCorps>.
- [37] Perry, S.L., Davis, J.T., & Grubbs, J.B. (2023). Controlling the past to control the future: Christian nationalism and mandatory patriotic education in public schools. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 62(3), 694-708. doi: 10.1111/jssr.12858.
- [38] Philanthropy trends: numbers, forms, and challenges in the annual study from Zagoriy Foundation. (2025). Retrieved from <https://surl.li/albanh>.
- [39] Pustovoichenko, D., Matkivskyi, M., Petrovska, K., Kornieva, I., & Solomakha, O. (2024). Education and resilience in the context of war: Challenges and solutions in Ukraine. *Futurity Education*, 4(4), 240-256. doi: 10.57125/FED.2024.12.25.16.
- [40] Reznikova, O., & Kornievskyi, O. (2024). Resilience of the Ukrainian society in wartime: Components and influencing factors. *Eastern Journal of European Studies*, 15(1), 113-133. doi: 10.47743/ejes-2024-0105.
- [41] Semeniuta, I. (2025). *The number of public organizations in Ukraine exceeded one hundred thousand during the full-scale war, study finds*. Retrieved from <https://cs.detector.media/community/texts/186603/2025-10-29-kilkist-gromadskykh-organizatsiy-v-ukraini-za-chas-povnomasshtabnoi-viyny-perevyshchyla-sto-tysyach-doslidzhennya/>.
- [42] Şerban, M. (2024). The role of military morale as an essential dimension of combat power. *Security and Defence Quarterly*, 47(3). doi: 10.35467/sdq/174832.
- [43] Sydoriv, S. (2023). Training educators to foster inclusion and resilience: Lessons from Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 10(1), 167-186. doi: 10.15330/jpnu.10.1.167-186.
- [44] Ukraine volunteer statistics and donation trends 2025. (2025). Retrieved from <https://mezha.net/eng/bukvy/ukraine-volunteer-statistics-and-donation-trends-2025/>.
- [45] Vickers, E. (2023). Smothering diversity: Patriotism in China's school curriculum under Xi Jinping. In K. Kończal & A.D. Moses (Eds.), *Patriotic history and the nationalization of memory*. London: Routledge. doi: 10.4324/9781003394839.
- [46] Vincent, F. (2025). *The invisible army of Ukrainian volunteers: "Without them, the country's defense and society would have suffered enormous losses"*. Retrieved from https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/04/06/the-invisible-army-of-ukrainian-volunteers-without-them-the-country-s-defence-and-society-would-have-suffered-enormous-losses_6739885_4.html.
- [47] Wang, X., Zhong, H., Lai, L., & Huang, M. (2025). Integration of psychological education and ideological and political education: Infusing red dynamism into spiritual growth. *Frontiers in Educational Research*, 8(4), 45-53. doi: 10.25236/FER.2025.080407.
- [48] Weckman, A. (2026). Wartime solidarity and sense of belonging to Europe: Public support for military aid to NATO allies under attack. *European Security*, 36(2), 213-232. doi: 10.1080/09662839.2025.2560406.
- [49] Weimann, G., & Weimann-Saks, D. (2024). Coping with Hamas's psychological warfare during the Gaza War. *Studies in Conflict & Terrorism*, 49(6), 1064-1083. doi: 10.1080/1057610X.2024.2327669.
- [50] WMA. (2024). *WMA Declaration of Helsinki – ethical principles for medical research involving human participants*. Retrieved from <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki/>.
- [51] Zhang, T. (2024). Analysis of the influence of woodcut works of Anti-Japanese war on the national spiritual identity of young people. *Journal of Literature and Art Studies*, 14(10), 916-920. doi: 10.17265/2159-5836/2024.10.015.
- [52] Zhang, Z. (2024). The buffer role of emotions in international conflict: Theoretical evidence supporting for patriotic education. *Economics of Governance*, 25(4), 487-503. doi: 10.1007/s10101-024-00320-0.
- [53] Zhuleniova, O. (n.d.). *State and prospects of volunteering in Ukraine: Survey data from 2025*. Retrieved from https://isnasu.org.ua/analytics/013_Zhuleniova_O_-_Stan_i_perspektyvy_volonterstva.php.

Patriotic education as a factor in the development of psychological resilience in times of war

Nataliia Prakhovnik

PhD in Technical Sciences, Associate Professor
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
03056, 37 Beresteiskyi Ave., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0821-2166>

Andrii Kovtun

PhD in Technical Sciences, Senior Lecturer
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
03056, 37 Beresteiskyi Ave., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-4490-0484>

Oksana Ilchuk

PhD in Technical Sciences, Associate Professor
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
03056, 37 Beresteiskyi Ave., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6352-5320>

♦ **Abstract.** The study aimed to determine the influence of patriotic attitudes on the levels of resilience and situational anxiety among university students in various sociocultural contexts. The research methodology included methods such as theoretical analysis, the comparative method, and an experiment involving 408 participants across four countries, namely Ukraine, the United States of America, Israel and Estonia. Patriotism in Ukraine in 2022-2025 took the form of a mass psychological and behavioural phenomenon, manifested through the involvement of over 80% of the population in charitable activities, an increase in regular donations from 7% to 25%, and monthly contributions in the billions to support defence, which overall indicates its institutionalisation and transition to a sustainable model of civic resilience. A comparative analysis showed that Ukraine fosters patriotism through volunteering and social mobilisation, the United States through institutional civic education, Israel through security socialisation, and Estonia through digital civic participation; however, all models are aimed at strengthening civic cohesion and responsibility. A summary analysis of the three tables showed that at the pre-test stage ($M \approx 3.10-3.42$), the experimental and control groups in Ukraine, the USA, Israel and Estonia had virtually identical baseline scores for patriotic attitudes, resilience (CD-RISC-10) and state anxiety (STAI), confirming their statistical homogeneity. After the intervention, experimental groups showed higher patriotic attitudes ($M \approx 4.05-4.12$) and resilience ($M \approx 4.15-4.22$), alongside reduced anxiety ($M \approx 2.78-2.85$), while control-group changes were minimal. Dynamic indicators confirmed the programme's effect: patriotic attitudes increased by $\Delta \approx +0.91-0.97$, resilience by $\Delta \approx +0.95-1.01$, and anxiety decreased by $\Delta \approx -0.57$ to -0.62 . The findings support integrating practice-oriented patriotic education, stress-coping skills, digital tools, and community initiatives to strengthen youth resilience, civic education, and social cohesion

♦ **Keywords:** social integration; government strategies; educational programmes; volunteering; social impact